
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ІДЕЙ ІВАНА ОГІЄНКА ЯК ПИСЬМЕННИКА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ, ПУБЛІЦИСТА

УДК 821.161.2'06-94Біднов
DOI: 10.32626/2309-7086.2026-23.125-135

Валентина Біляцька

ORCID 0000-0003-4532-2268

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології та мовної комунікації
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Valentina.p@i.ua*

АМПЛІТУДА СПОМИНІВ ВАСИЛЯ БІДНОВА

У статті охарактеризовано книгу «Василь Біднов. Спогади» (2023), упорядник – журналіст, письменник-краєзнавець Микола Чабан. Це знакова подія в українській мемуаристиці. Книга приурочена до 150-річчя від дня народження видатного вченого, історика козацтва й української церкви, борця за соборну Україну Василя Олексійовича Біднова (1874–1935). У цьому виданні вперше зібрано під однією обкладинкою мемуарні нариси автора, які раніше були розпоширені в часописах 1920-х років, зокрема в «Літературно-науковому віснику». Збірка містить шість публікацій спогадів та додаток із науковою працею про нищення Запорозької Січі 1775 року. Центральне місце посідають спомини про перші два академічні роки Українського державного університету в Кам'янці-Подільському, де В. Біднов працював професором, деканом богословського факультету. Особливу наукову та естетичну цінність мають мемуарні «портрети» «подвижників національної культури», чий досвід маргіналізувався в радян-

© Валентина Біляцька, 2026

Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ську епоху: Дмитра Яворницького, Олександра Кониського, Миколи Петрова, Адріана Кашенка та Олександра Аленича.

Ключові слова: спогад, жанр, Василь Біднов, мемуари, стиль, ретроспекція, текст.

Постановка проблеми. Тексти, які фіксують досвід особи чи суспільства, вчать цінувати пам'ять і сприймаються як послання в часі, вивчає мемуаристика. Інтерес до осмислення мемуарних творів у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. пояснюється ретроспективним перепрочитанням буттєвого досвіду, високою вираженістю висловлених думок, документальним джерелом. Вони не лише несуть пізнавальну, естетичну функції, а й виступають свідченням громадської, суспільно-політичної, національно-культурної діяльності автора чи адресата, феноменом пам'яті. Термін «мемуари» (франц. *mémoires*: *спогади*, від лат. *mémoria*: *пам'ять*) визначають як «жанр, близький до історичної прози, наукової біографії, документально-історичних нарисів, нотатки про події минулого, свідком чи учасником яких був автор» [3, с. 26].

І свідком, й учасником подій, про які описано в книзі «Василь Біднов. Спогади» є сам автор – український інтелектуал, який брав активну участь у науковому житті, зробив вагомий внесок у діяльність Катеринославської вченої архівної комісії, Катеринославської «Просвіти», низки українських видань. Василь Олексійович Біднов (1874–1935) належав до дійсних членів Церковно-історичного та археологічного товариства при Київській духовній академії, Українського наукового товариства, Українського історико-філологічного товариства і Наукового товариства ім. Шевченка, Українського державного університету в Кам'янці-Подільському. Він автор близько 70 наукових праць з історії церкви, освіти, культури, запорозького козацтва, Катеринославщини, української історіографії, архівознавства, бібліографії, біографістики, мемуаристики, публікацій документів історії Південної України. Не менш помітна роль ученого у справі поступу вищої української освіти. У вересні 1918 року В. Біднов виконував обов'язки завідувача кафедри історії церкви й екстраординарного професора з правом викладати українською мовою в Катеринославському університеті, з жовтня 1918 р. до 1920 р. – він спочатку в.о. екстраординарного професора Українського Кам'янець-Подільського державного університету, згодом декан богословського факультету цього ж університету [7]. Проте, як зазначає Микола Чабан, за роки незалежності в Україні не видано жодного разу книжковим виданням праць Василя Біднова [9].

Актуальність дослідження. Спогади В. Біднова – це свідчення-документи очевидця про розбудову вищої української освіти в умовах воєнного лихоліття та трансформації, спричинені приходом більшовицької влади, це мемуарні «портрети» – Дмитра Яворницького, Олександра Кониського, Миколи Петрова, Адріана Кашенка та Олександра Аленича, чий досвід маргіналізувався в радянську епоху. Василь Біднов у своїх спогадах свідомо прагнув зберегти ці імена для нащадків, бо вони працювали на пробудження національної свідомості та становлення українознавства. Книга «Василь Біднов. Спогади» (2023) присвячена 150-річчю від дня народження богослова, інтелектуала кінця ХІХ – початку ХХ ст. і повертає автора в сучасний науковий обіг як «подвижника національної культури». Це вже друга книга українського журналіста, краєзнавця, письменника, заслуженого журналіста України, члена Дніпровського

осередку Наукового товариства ім. Шевченка Миколи Петровича Чабана про життєдіяльність українського ученого, педагога і громадського діяча. Перша книга – «Праведна душа. Василь Біднов у спогадах сучасників» (2021) з передмовою упорядника містить матеріали до його біографії і 17 спогадів, «оповідних першоджерел» про Василя Біднова (автори – Дмитро Дорошенко, Наталія Полонська-Василенко, Ганна Чикаленко, Демид Бурко, Василь Сімович, Марина Антонович-Рудницька, Софія Русова та інші).

Науковий доробок, різнобічна діяльність Василя Біднова були предметом досліджень багатьох українських учених, переважно істориків, зокрема С. Абросимової О. Завальнюка, В. Ляхоцького, Ю. Мицика, В. Савчука, С. Світленка, В. Ульяновського, М. Чабана, О. Яся та ін. Більшість авторів досліджували діяльність Василя Біднова загалом, а про його спогади, які упорядкував М. Чабан 2023 року, маємо лише рецензію С. Світленка [7].

Мета дослідження – проаналізувати «мемуарні нариси» «Василь Біднов. Спогади», упорядковані у збірці 2023 року, наголосити на подіях і визначних особистостях, на особливостях літературно-мемуарного нарративного жанру.

Виклад основного матеріалу. Видання «Василь Біднов. Спогади» складається з передмови упорядника, шести публікацій мемуарного характеру автора («Перші два академічні роки Українського державного університету в Кам'янці-Подільському», «Забутий діяч. Пам'яті О. Кониського», «Спомини про академіка Миколу Петрова», «Спомини про Адріяна Кашченка», «Дмитро Еварницький. З нагоди сімдесятилітніх роковин його народження», «Український астроном Олександр Аленич») та додатків із публікацією праці «“Атакування” Запорозької Січі 1775 року». У «Передмові» Микола Чабан зазначив, що актуалізував потребу своєї публікації, тому що спогади й нариси Василя Біднова розкидані в періодиці й жодного разу в книжковому форматі не видавалися, їх друкували переважно в «Літературно-науковому віснику» 1924–1931 років. Особливий інтерес становили сторінки, пов'язані з Січеславщиною. У книжці введено спогад Василя Біднова про переїзд 1918 року до Українського державного Кам'янець-Подільського університету. Згадуючи цю подію, професор говорить і про створення історико-філологічного факультету Катеринославського університету, куди його запросив ректор Матвій Любавський з правом викладати українською мовою.

В одній із наукових студій Т. Пастух зазначає, що, приступаючи до розгляду визначеної в заголовку проблеми, необхідно розпочати із жанрової моделі та того, що перебуває в її основі. Книгу «Василь Біднов. Спогади» анотовано як збірник спогадів автора, як «мемуарні нариси» (М. Чабан). У «Літературознавчій енциклопедії» за редакцією Ю. Коваліва поняття «спогад» визначено як «літературно-мемуарний нарративний жанр, у творах якого поданий опис давніх подій, учасником чи свідком яких був автор, відтворені портрети окремих людей з використанням відповідних композиційно-стилістичних засобів, біографічних та автобіографічних даних, нотаток, щоденників тощо» [3, с. 427]. В іншому джерелі спогади потрактовано як мемуари, як «розповідь у формі записок від імені автора про реальні події минулого, учасником або ж очевидцем яких він був. Провідна жанрова ознака мемуаристики – суб'єктивне осмислення певних історичних подій, життєвого шляху конкретно-історичної постаті із залученням документів, співвіднесенням власного духовного досвіду автора із внутрішнім

світом його героїв, соціально-психологічною природою їхніх вчинків, мотивацією дій і рішень» [4, с. 436]. На переконання М. Федунь, на сьогодні немає єдиного трактування терміна «мемуари» та їх класифікації. «Мемуари (спогади, спомини) – феномен людського духу, у якому історична пам'ять стає художньою» [8, с. 69]. За висновками Т. Пастуха, «спогади – текстурально конструювані минулого, яке визначають культурні, соціальні й навіть політичні тенденції авторського часу (часу написання)» [8, с. 177].

Дослідники мемуаристики – О. Галич, Л. Касян, М. Коцюбинська, І. Савенко, О. Рарицький, М. Федунь, Т. Черкашина – називають її художньо-документальною літературою, спогадовою літературою, яка розкриває «культурні ландшафти» епох (М. Федунь), є історією, «оркестрованою на людські голоси» (М. Коцюбинська). Науковці виокремлюють різновиди споминів: записи, документи службового характеру, епістоли, історико-критичні праці, художні мемуари, сповіді, нотатки, нариси тощо.

Спогади В. Біднова представлено «мемуарними нарисами» (М. Чабан), хоча автор у назву тексту виносить і жанрову номінацію – «Спомини про Адріяна Кашенка», «Спомини про академіка Миколу Петрова». Мемуарна проза, на думку О. Рарицького, «вимагає від автора життєвого досвіду, оцінок подій, що минули, стали надбанням історії. Навернення ж до минулого приваблює автора й читача тим, що таким чином можна конкретизувати епоху в усіх її цікавих для нас вимірах, простежити діяльність провідних діячів, ознайомитися з маловідомими фактами» [6, с. 52]. Про силу минулого варто навести слова В. Біднова: «Сучасність тісно сполучена з минулим і в ньому знаходить свій корінь та виправдання». Ці слова вихователя М. Чабан пропонував поставити за епіграф і зазначив: «Читаючи цей текст сьогоднішніми очима, доходиш висновку: Василь Біднов – не учорашній, а сьогоднішній автор. Він допомагає нам критично поглянути на важкі сторінки минувшини» [9, с. 12].

Василь Біднов писав спогади у зрілому віці. Вони відзначаються ретроспективністю, суб'єктивним осмисленням історії та національних діячів крізь призму власного духовного досвіду, вони слугують унікальним документом, є «текстуальним конструюванням минулого». Розпочато збірку текстом «Перші два академічні роки Українського державного університету в Кам'янці-Подільському» з жанровим уточненням «Уривок із спогадів» 22 жовтня 1928 року, тобто через 10 років після його відкриття. З притаманною спогадам вказівкою на жанр автор зазначає: «Як безпосередній свідок, а в деякій мірі й учасник його діяльності, беру на себе сміливість подати про нього коротенькі відомості у формі *своїх спогадів* цієї нашої наукової установи, про яку писалося занадто мало, і тому мої уривчасті й загальні *спогади* будуть незайвими. Ніяких документів в себе не маю, а пишу лише невеличку частину з того, що зберегла моя *пам'ять*» [1, с. 14]. Отже, у своїх спогадах В. Біднов розповідає про життя, про оточення, покладаючись на пам'ять. М. Федунь висновковує, що у визначеннях мемуарів головними лексемами є «життя» і «пам'ять» [8, с. 69].

В. Біднов згадує, як після розмови з І. Огієнком він відкинув усі професійні пропозиції і «не вагаючися» переїхав викладати в українському університеті з трьома факультетами. Автор детально розповідає про початок діяльності українського державного університету за українських урядів останніх місяців 1918 – перших місяців 1919 рр. і про трансформації, викликані приходом більшовицької влади, важкі умови фізичного і духовного виживання, розчарування

і недовіру громадян. У Кам'янці «кидалася в вічі неприхильність до українства, іронічне відношення до справи українського університету й науки...» [1, с. 19]. Все змінилося після урочистого свята відкриття закладу. «Малося вражіння, що українське громадянство покладає великі надії на університет, сподівається від професорів чогось доброго. Мимоволі подіувалася велика відповідальність перед нашим народом і краєм...» [1, с. 20].

Оповідуючи про труднощі життя у складний для держави й університету час, автор вірив у кращі часи української освіти, не нарікав, а відзначив, що всі «напружено працювали». 3 квітня 1919 року в Кам'янці «запанувала більшевська влада». «Поміж професурою почався якийсь новий рух. Доводилося чути, що неважно, чия влада, “аби платили гроші”» [1, с. 28]. В інтересах університету необхідно було прочитати лекції для «красноармейців». В. Біднов у переповненій залі робив «відчит». «Нічого політичного і дразливого для того моменту я не зачіпав, а дав лише історичну картину національного відродження народів від Греки та Римлян до ХХ століття. Висловлювався обережно, щоб нікого не драгувати... Незабаром мене повідомив один з колег, що представникам нової влади моя лекція не сподобалася» [1, с. 28]. У цей час Затонський наказав закрити богословський факультет, не дозволивши закінчити академічний рік. А 2-го червня В. Біднова і Л. Білецького «посаджено у тюрму», щоб вивезти в Москву.

На думку Т. Пастуха, визначаючи генологію спогаду, варто наголошувати на «тотожності постатей автора й наратора; авторському безпосередньому знайомству з реальними подіями, що лягають в основу розповіді; його суб'єктивному сприйняттю, осмисленню та представленню цих подій (об'єкта зображення); діалогічності, що виникає між свідомістю автора та свідомостями його персонажів (важливі тут духовні тенденції і соціально-психологічні мотивації); використанні документа як письмового свідчення, що служить доказом та підтвердженням певного факту, події тощо» [5, с. 176].

Досить детально В. Біднов зупиняється не лише на подіях, пов'язаних з діяльністю університету, коли ректор (І. Огієнко) видавав увесь свій час, «вкладав» у нього силу, енергію, стежив за кожною дрібницею, коли «впоряджались» бібліотека, кабінети, лабораторії, обсерваторія та інші установи, «зорганізовувалися» наукові товариства, комісії для перекладу Святого Письма, а й постатях, «активних робітниках української культури і науки», таких як І. Огієнко, Л. Білецький, М. Драй-Хмара, М. Хведоров, В. Біднов, Є. Тимченко, М. Чайківський.

Жанр спогаду передбачає використання документальних свідчень – нотаток, щоденників, листів та інших письмових джерел, які служать підтвердженням фактів. У споминах В. Біднова свідчення базуються переважно на *пам'яті* автора, проте вони містять конкретні дати, назви праць, біографічні дані про осіб, про яких він писав, бо «був добре знайомий з ними» [1, с. 97]. Текст «Український астроном Олександр Аленич» розпочинається словами занепокоєння, що багато визначних подій з українського громадського і культурного життя не занотовувалися пресою, і немало визначних діячів вмирають зовсім непомітно для громадянства. Наприклад, у Кам'янці-Подільському ще 24 квітня 1923 року помер український астроном Олександр Аленич, а некролог вміщено на сторінках «Мироведення» 1923 року, № 2, за вересень із повідомленням, що в його особі ми втратили «одного з найкращих спостерігачів падаючих зірок» [1, с. 94].

У цьому спогаді В. Біднов подає інформацію про О. Аленича як науковця, який не бажав «їхати на Московщину», а з 1918 року «з великим захопленням»

віддавався справі освіти, працюючи в Кам'янці. «Не зважаючи на несприятливі умови, Аленич добився того, що на початку 1920 р. Університет збудував на головному своєму будиночковій невелику обсерваторію, де він цілими ночами стежив за зорями» [1, с. 95]. У 1920-х роках він мав понад 25 друкованих праць, його «закликала» до Києва Українська Академія Наук, а Одеська обсерваторія вибрала ад'юнктом-асистентом. Автор шкодує, що не має можливості дати повний список праць О. Аленича, і його не пошановано належним чином. Лихі умови життя, що «заснавали тоді культурні діячі» України, виснажували сили («недостача харчів», праця на городах, фізичне і моральне перевтомлення), всю зиму 1922/1923 він постійно хворів, помер від неврозу серця. «Поховано його на Кам'янецькому цвинтарі. На могилу положено кам'яну плиту, на якій вибито хреста і Сатурна» [1, с. 99].

Про неоціненний «внесок» видатного історика в українську культуру і формування національної свідомості йдеться у спогадах Василя Біднова «Дмитро Еварницький» (Еварницький – застарілий варіант написання прізвища Дмитра Яворницького). У підзаголовку автор визначив мету спогадів – «3 нагоди сімдесятилітніх роковин його народження» [1, с. 84]. Автор зазначив, що «сповнилося» сімдесят років дуже популярному «історикові Запорозжя», ім'я якого добре відоме «по обох сторонах Збруча». «Серед дослідувачів нашої минувшини Дмитро Яворницький займає виїмкове становище; ще на студентській лаві звернув він увагу на історію Запорозького низового війська і від того часу, вже сорок п'ять літ, працює тільки над нею, досліджуючи її територію, де жило се військо, себто виключно Степову Україну, в історичному, археологічному та етнографічному відношенні» [1, с. 85]. Він «добре ознайомився з тою територією, де жило се козацтво, особливо з тими місцевостями, де були Січі; зібрав багато народних пісень та переказів, що стосуються до Запорозжя; оглянув немало архівів, переважно в Москві, й опублікував здобуті там у великій кількості історичні документи, які освітлюють історію низового товариства в другій половині XVII та XVIII століттях. Звернув він увагу й на ті музеї та колекції, де переховувалися пам'ятки запорозької старовини, а для освітлення сумної долі останнього кошового Петра Кальнишевського в 1887 році їздив на Біле море до далекого Соловецького монастиря, де більше двадцяти п'яти років перебував той кошовий на засланні (вмер 1803 року, 31 жовтня ст. ст.)» [1, с. 86].

Головне, на думку В. Біднова, – це загальнодоступність праць Дмитра Яворницького, які мали велике виховне значення для низки поколінь. «Він притяг для дослідження минулого запорозького козацтва таку силу нових матеріалів, які до нього залишалися невідомі для істориків,... утворив окрему галузь українознавства – дослідження історії Запорозжя, тісно сполученого зі Степовою Україною» [1, с. 89]. «Любов самого автора до січового товариства, яка часто викликала ідеалізування героїв Запорозжя, передавалася й читачам його книг і причинялася до пробудження в них національної свідомості» [1, с. 90]. Пробудженню національної свідомості сприяли і лекції Д. Яворницького. Він умів «приваблювати» слухачів. В умовах того часу змушений був читати лекції по-російськи, проте «вмів якось надавати своїм викладам характер український не тільки змістом, а й самою мовою: завжди додавав їм багато суто українських слів, виразів, народних пісень, переказів, і се робив так влучно й майстерно, що навіть явні вороги українського слова не протестували проти виступів Д. Еварницького» [1, с. 90].

З Д. Яворницьким познайомився В. Біднов у Катеринославі. 1902 року він закінчив Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослов'я,

але через заяву про його українофільство синод відхилив рішення професорської ради взяти його на посаду викладача. 1903 року В. Біднова перевели до Катеринославської духовної семінарії, де він викладав психологію, історію філософії, гомілетуку, німецьку мову, загальну історію, був помічником інспектора. Він друкував статті в «Екатеринославских губернских ведомостях», робив доповідь на XIII археологічному з'їзді в Катеринославі, увійшов до Катеринославської губернської вченої архівної комісії. «До архівної комісії входили Дмитро Дорошенко та Дмитро Яворницький. Комісія видавала “Літопись Екатеринославской ученой архивной комиссии”, де публікувалися документи з історії запорозького козацтва, Церкви, Степової України. Біднов став секретарем комісії, редактором “Літопису”. Це спонукало його до розшуків документів з історії Запорозжя, колонізації українського Півдня. Всього вийшло десять випусків “Літопису”, видання якого припинилося 1915 року» [2, с. 23].

Як зазначив архієпископ Ігор Ісіченко, у цей час увага Біднова зосереджується на козацькому минулому Степової України, її колонізації, церковному устрої, останньому кошовому отамані Петру Калнишевському. «Серед українців Катеринослава того часу панувала доволі міцна свідомість власної ідентичності, підживлювана духом козацької вольниці. Важливу місію в усвідомленні тяглости січових традицій відіграв Дмитро Яворницький, довголітній директор тамтешнього музею. У місті утворилася “Просвіта”, до фундаторів якої увійшов Біднов» [2, с. 24].

У спогадах В. Біднов наголошує і на великій ролі музею, який довгі роки очолював Д. Яворницький, і був «принадним для громадянства» місцем. Завдяки директору музей мав «цілком український вигляд, і тільки московські написи на вітринах розбивали сю ілюзію. Ученики середніх і нижчих шкіл, навіть сільських, далеких од Катеринослава, в значній кількості одвідували музей і тут слухали пояснення українською мовою, знайомилися з історією України тоді, як у школі се було неможливе» [1, с. 92].

Спогади В. Біднова, професора та викладача історії Степової України в Українському Вільному Університеті, про Дмитра Яворницького з'явилися 1925 року в Празі, куди він змушений був емігрувати з Кам'яця після поразки Української революції. Основним джерелом для нього при написанні спогадів були праці Д. І. Яворницького. Він був обмежений наявним у розпорядженні матеріалом при підготовці своєї розвідки, і це певною мірою позначилося на оцінці та повноті аналізу історіографічної спадщини Д. Яворницького.

Спогади про Д. Яворницького – не жанрова форма, що реалізується в художньому тексті, а жанр мемуаристики з ознаками документальності. Характеризуючи науково-літературну діяльність Дмитра Яворницького, В. Біднов подає інформацію про його народження, навчання, реєстр його праць та роки і джерела їх публікацій, наголошує на дослідженні історії запорозького низового козацтва з чітким дотриманням умов написання мемуарів, історичної правди. Т. Черкашина зазначила, що спогадова література має свою специфіку. «Це прозова нефікційна розповідь автора про реальні історичні, соціальні, культурні та інші події, учасником або свідком яких він був особисто та про видатних людей, з якими його зводила доля. У мемуарному творі автор, який водночас є наратором, виступає в якості свідка оповідуваної історії» [10, с. 303].

І. Ісіченко зазначає, що у львівському журналі «Літературно-науковий вісник», редагованому з 1922 року Дмитром Донцовим, Василь Біднов друкує спогади про Адріана Кашенка, Миколу Петрова, Олександра Кониського, Дмитра

Яворницького, рецензію на книгу Дмитра Дорошенка, статті до 40-річчя наукової праці Степана Смаль-Стоцького. Він пише про історика Олександра Лазаревського й міністра УНР Дмитра Антоновича. «Відчувається прагнення Біднова захистити від забуття імена подвижників національної культури, життєвий досвід яких маргіналізувався в контексті драматичної епохи визвольних змагань» [2, с. 71].

Часова дистанція у спогадах породжує двоплановість розповіді, у якій автор не лише згадує про те, як події відбувалися, але й виявляє своє ставлення до подій, осіб, дає певну оцінку. Спогад «Забутий діяч» написано через 25 років після смерті Олександра Кониського, а мемуарних згадок про нього небагато, кілька некрологічних заміток та невелика стаття С. Єфремова та Хв. Матушевського. Це й спонукало автора написати спогад, адже О. Кониський – невтомний «працьовник української ідеї».

В. Біднов познайомився з О. Кониським 1898 року, коли навчався в Академії у Києві. Декілька разів на місяць відвідував його. Завдяки Олександру Яковичу він увійшов до складу української семінарської громади, долучився до українського оточення, дізнався про історію українського національного руху, тогочасне українське «письменство», театр, мовні дискусії, Наукове товариство ім. Шевченка, «Історію України-Руси» М. Грушевського, що сприяло формуванню Василя Біднова як українського діяча. Великий вплив на автора мали розповіді О. Кониського: «Отсі його *спомини* мене найбільше цікавили. На жаль, вважаючи на можливість трусів з боку жандармерії, я не записував сих оповідань» [1, с. 41]. В. Біднов згадує розповіді О. Кониського про М. Драгоманова, його «дбання» про зовнішній вигляд, еміграцію без «суттєвої причини»; розмови про український театр «сходили на Марка Кропивницького та братів Тобілевичів, тодішню гордість нашої сцени» [1, с. 43]; любив говорити про історію українського письменства, «закидав» М. Петрову, що той вважав українську літературу «хвостиком» московського письменства тощо.

Спогади досліджуваної книги містять елементи автобіографізму. Хоча увага в тексті відводиться оточенню, історичному контексту та іншим людям, проте автор є центральною постаттю або головним спостерігачем подій. Яскравим прикладом є згадка Б. Біднова про смерть О. Кониського, про складання некрологів і розсилання до різних газет. «Мені доручено було притягти до такої праці кількох студентів Академії, куди я повернувся вже ввечері з потрібним для того матеріалом. Негайно ж група студентів-Українців узялася за сю роботу й, написавши некрологи, пізно вже, побігли на головну пошту надавати свої дописи. Пригадую, що я сам написав до “Одесского Листка”, М. Г. Уляницький – в Херсон до “Юга”, що видавав пізніший директор Херсонського музею В. Гошкевич, Д. Совицький – в Житомир до газети, якої назви тепер не пам’ятаю» [1, с. 45]. Таких прикладів по декілька можна навести з кожного спомина В. Біднова. У спогадах автор часто вказує на особисте знайомство, на роль тієї чи тієї постаті у формуванні українства, національної свідомості, ролі для розбудови Соборної України.

У кінці тексту «Забутий діяч» автор розкриває мету свого допису: «*Спомини* мої надзвичайно короткі, бліді й не дають відомостей про життя та діяльність Ол. Кониського, що тісно й нероздільно зв’язав своє ім’я з розвитком українського руху на Наддніпрянській Україні. Ціль моєї *замітки* нагадати українському громадянству про сього забутого, хоч і видатного діяча нашого, який працював в інтересах соборної України», щоб вони виконали «обов’язок перед славною пам’яттю незабутнього нашого діяча» [1, с. 45].

В. Біднов часто був очевидцем і учасником подій, про які він писав, які залишалися невідомі до певного часу і перебували поза межами офіційної історичної правди. Наприклад, «Спомини про Адріана Кашценка» завершуються описом похорону відомого письменника, в якому «брало участь все українське громадянство, всі українські школи. Похорон носив чисто український характер; переказують, що були навіть жовто-блакитні прапори... перед тим, як залишити свіжу могилу, присутні відспівали: “Як умру, то поховайте”» [1, с. 83]. Звичайно ж, у некрологах і періодиці про це не писали, як і про те, в яких умовах доживав свого віку письменник, чиї твори мали виховне значення для молоді й українського народу.

Висновки. Книга «Василь Біднов. Спогади», яку упорядкував М. Чабан, є важливим внеском у повернення спадщини видатного вченого, «прихильника української національної справи, людини високого інтелектуальних здібностей і моральних якостей» [7, с. 169]. Видання вперше збирає під однією обкладинкою шість спогадів, що раніше були розпорошені в періодиці. Провідне місце у збірнику належить спогадам про становлення української вищої освіти та діяльність Українського державного університету в Кам'янці-Подільському в умовах трансформацій і воєнного лихоліття. Автор відтворює мемуарні портрети національних діячів, зокрема Дмитра Яворницького, Олександра Кониського, Адріана Кашценка, розкриваючи їхню визначальну роль у пробудженні національної свідомості українців.

Жанрова своєрідність текстів В. Біднова визначається як «мемуарні нариси», у яких поєднано ретроспективність із суб'єктивним осмисленням історичних подій крізь призму власного духовного досвіду автора, який слугує унікальним документом для вивчення «культурних ландшафтів» епохи. В. Біднов одночасно є оповідачем і свідком описаної історії, що створює особливу діалогічність між його свідомістю та постагатами видатних людей. У студії наголошено на спогаді як прозовій нефікційній розповіді про реальні історичні, соціальні, культурні події. Такі тексти виконують важливу суспільну функцію: захищають від забуття імена «подвижників національної культури», допомагають сучасності знайти в минулому свій «корінь та виправдання».

Список використаних джерел і літератури:

1. Біднов Василь. Спогади / упоряд. М. Чабан. Дніпро: ЛІРА, 2023. 128 с.
2. Ісіченко Ігор, архієпископ. Професор Василь Біднов: із покоління «перших хоробрих». Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2025. 88 с.
3. Літературознавча енциклопедія: [у двох томах] / авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
4. Літературознавчий словник-довідник / за ред.: Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремко. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
5. Пастух Т. «Молода Муза» у спогадах її учасників. *Стратегії мемуарної та мандрівної літератури західноукраїнських письменників другої половини XIX – першої половини XX століття: колективна монографія* / [відп. ред. Т. Пастух]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 176–264.
6. Рарицький О. Партитури тексту і духу (Художньо-документальна проза українських шістдесятників): [монографія]. Київ: Смолоскип, 2016. 488 с.
7. Світленко С. Нові публікації джерел про Василя Біднова. *ГРАНІ*. 2023. Т. 27. № 6. С. 163–169.

8. Федунь М. Р. Поетика західноукраїнської мемуаристики I половини ХХ століття: дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2013. 462 с.
9. Чабан М. Передмова. *Біднов Василь. Спогади* / упоряд. М. Чабан. Дніпро: ЛІРА, 2023. С. 6–13.
10. Черкашина Т. Формування жанрів спогадової літератури. *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського*: зб. наук. праць / за ред. В. Будака, М. Майстренко. Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2013. Вип. 4. 11 (90). С. 301–319.

References:

1. Bidnov, Vasyl'. (2023). *Spohady* [Vasyl Bidnov. Memoirs] / uporiad. M. Chaban. Dnipro: LIRA. 128 s. (in Ukr.).
2. Isichenko Ihor, arkhiepyskop. (2025). Profesor Vasyl' Bidnov: iz pokolinnia «pershykh khorobrykh» [Professor Vasyl Bidnov: from the generation of the «first brave»]. *Kam'ianets'-Podil's'kyj: TOV «Drukarnia "Ruta"»*. 88 s. (in Ukr.).
3. *Literaturoznavcha entsyklopediia*: [u dvokh tomakh] [Literary Encyclopedia] / avt.-uklad. Yu. Kovaliv. Kyiv: VTs «Akademiia», 2007. T. 2. 624 s. (in Ukr.).
4. *Literaturoznavchij slovnyk-dovidnyk* [Literary Dictionary-Reference] / za red.: R. Hrom'iaka, Yu. Kovaliva, V. Teremko. Kyiv: VTs «Akademiia», 2007. 752 s. (in Ukr.).
5. Pastukh, T. (2020). «Moloda Muza» u spohadakh ii uchashnykiv [«Young Muse» in the memories of its participants]. *Stratehii memuarnoi ta mandrivnoi literatury zakhidnoukrains'kykh pys'mennykiv druhoi polovyny XIX – pershoi polovyny XX stolittia: kolektyvna monohrafiia* / [vidp. red. Taras Pastukh]; Natsional'na akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha. L'viv. S. 176–264. (in Ukr.).
6. Raryts'kyj, O. (2016). Partytury tekstu i dukhu (Khudozhn'o-dokumental'na proza ukrains'kykh shistdesiatnykiv) [Scores of Text and Spirit (Fictional and Documentary Prose of Ukrainian Sixties)]: [monohrafiia]. Kyiv: Smoloskyp. 488 s. (in Ukr.).
7. Svitlenko, S. (2023). *Novi publikatsii dzhherel pro Vasyliia Bidnova* [New publications of sources about Vasyl Bidnov]. *HRANI*. T. 27. № 6. S. 163–169. (in Ukr.).
8. Fedun', M. R. (2013). *Poetyka zakhidnoukrains'koi memuarystyky I polovyny KhKh stolittia* [Poetics of Western Ukrainian memoirs of the first half of the 20th century]: dys. ... dokt. filol. nauk. Kyiv. 462 s. (in Ukr.).
9. Chaban, M. (2023). *Peredмова. Bidnov Vasyl'. Spohady* [Foreword. Vasyl Bidnov. Memoirs] / uporiad. M. Chaban. Dnipro: LIRA, 2023. S. 6–13. (in Ukr.).
10. Cherkashyna, T. (2013). *Formuvannia zhanriv spohadovoi literatury* [Formation of genres of memoir literature]. *Naukovyj visnyk Mykolaivs'koho derzhavnoho universytetu im. V. O. Sukhomlyns'koho*: zb. nauk. prats' / za red. V. Budaka, M. Majstrenko. Mykolaiv: MNU im. V. Sukhomlyns'koho. Vyp. 4.11 (90). S. 301–319. (in Ukr.).

Valentyna Biliatska

THE AMPLITUDE OF VASYL BIDNOV'S MEMORIES

The article considers the book Vasyl Bidnov. Memoirs (2023), compiled by journalist and local historian Mykola Chaban. This event is a in Ukrainian memoir writing. The book is dedicated to the 150th anniversary of the birth of Vasyl Oleksiyovych Bidnov (1874–1935), an outstanding scholar, historian of the Cossacks and the Ukrainian Church, and fighter for a united Ukraine. This edition brings together for the first time under one cover the author's memoirs, which were previously scattered in magazines of the 1920s, in particular in the Literary and Scientific Herald. The col-

lection contains six publications of memoirs and an appendix with a scientific work on the destruction of the Zaporizhzhia Sich in 1775. In the centre of the collection are memories of the first two academic years of the Ukrainian State University in Kamianets-Podilskyi, where V. Bidnov worked as a professor and dean of the theological faculty. V. Bidnov's memoirs are an eyewitness account of the development of Ukrainian higher education during the turmoil of war and the transformation caused by the arrival of Bolshevik power. Of particular scientific and aesthetic value are the memoir «portraits» of «champions of national culture» whose experience was marginalized during the Soviet era: Dmytro Yavornytsky, Oleksandr Konysky, Mykola Petrov, Adrian Kaschenko, and Oleksandr Alenych.

The editor of the book defines the genre of Bidnov's texts as «memoir essays», which combine retrospectiveness with a subjective interpretation of historical events through the prism of his own spiritual experience, where the respondent's personal experience serves as a unique document. The identity of the author and narrator is emphasized: V. Bidnov is both the narrator and witness of history. This technique creates a special dialogue between his consciousness and historical figures. The study emphasizes memory as a prose non-fiction narrative about real historical, social, and cultural events and prominent people. Such texts perform an important social function: they protect the names of national heroes from oblivion and help the present find its «roots and justification» in the past.

Key words: recollection, genre, Vasyl Bidnov, memoirs, style, retrospection, text.

Отримано: 12.12.2025 р.

Прийнято до друку після рецензування: 09.03.2026 р.

Опубліковано: 25.05.2026 р.